

І. Ченчик

ЕЛЕМЕНТИ СЮРРЕАЛІЗМУ У ФОТОГРАФІЇ ЖДИСЛАВА БЕКСИНСЬКОГО

I. Chenchyk

ELEMENTS OF SURREALISM IN ZHDISLAV BEKSYNSKYI'S PHOTOGRAPHY

Сюрреалізм — це напрям у мистецтві ХХ століття, що визнає підсвідомість як джерело творчості та використовує метод розриву логічних зв'язків, замінюючи їх суб'єктивними асоціаціями. Це мистецтво, яке надихається філософськими та науковими роботами про свідоме та несвідоме, як-от психоаналітичні методи Зігмунда Фрейда. Основні характеристики цього напрямку включають надання видимої вірогідності неприродним комбінаціям предметів і явищ, що можуть викликати незвичайні враження. Найяскравішими представниками цього напрямку є Сальвадор Далі, Рене Магрітт, Макс Ернст, Ман Рей.

Сюрреалізм виник у 1920-х роках у Парижі, саме тут навколо письменника і теоретика мистецтва Андре Бретона гуртується низка однодумців — це художники Жан Арп, Макс Ернст, літератори і поети — Луї Арагон, Поль Елюар, Пилип Супо. Свою організацію вони називають “sommeils” — що означає «сни наяву». Їх цікавили випадкові й несвідомі смислові сполучення, що виникають у ході ігор, в якій кожен додавав свою частину до фрази, не знаючи, що написали інші. Головна мета такої розваги полягала у відключенні раціонального мислення, щоб звільнити й дослідити простори підсвідомого.

У 1924 році в Парижі група Андре Бретона об'єдналася з художником Андре Массоном, який прагнув писати свої картини не застосовуючи свідомого мислення, а черпати образи зі сфери несвідомого. Їхнє злиття дало життя «Першому маніфесту сюрреалізму» та журналу “La Revolution surrealiste”. Із цього моменту сюрреалізм став інтернаціональним рухом, охопивши живопис, скульптуру, літературу, театр, кіно і фотографію.

Творчість митців цього напрямку важко назвати світлою та чутливою. Вона не подарує позитивних емоцій та не поглибить у стан естетичної насолоди. Деякі твори включають елементи соціальної критики та політичної сатири, висловлення дивних ідей мають багатозарові трактування. Цікавим є факт, що жінка в сюрреалізмі постає як об'єкт страху та еротичних бажань. Жінок часто зображували в гротескних, провокаційних позах без кінцівок або замінювали їхні обличчя геніталіями.

Для сюрреалістичної фотографії характерний символізм і метафора, які передають сенси та стани. Повсякденні предмети набули несподіваного значення, спонукаючи глядачів переосмислити своє сприйняття. Фотографії стали візуальною мовою, звертаючись безпосередньо до підсвідомості та запрошуючи до особистої інтерпретації.

Сюрреалізм запропонував фотографам новий спосіб концептуалізації світу. Такі митці, як Ман Рей, Клод Каун, Жак-Андре Буаффар, Ханс Беллмер прийняли принципи руху, включивши у свої роботи образи мрій, зіставлення та символічні мотиви. Камера стала інструментом для розкриття прихованих куточків свідомості. Завдяки фотомонтажу, подвійній експозиції, комбінованому друку та соляризації автори творили візуально потужні та інтелектуально стимулюючі композиції. Незвичайні ракурси, освітлення та гра з фокусом додавали таємничості знятим сценам.

Друга хвиля сюрреалізму розпочалась у 1960 роках, особливо яскраво проявившись у східноєвропейських країнах. Особливо уваги заслуговує творчість Ждзіслава Бексінського — польського художника, скульптора та фотографа. Бексінський народився в польському місті Санока 24 лютого 1929 р. Після закінчення навчання архітектури в Кракові в 1955 році, він повернувся до рідного міста. Тут він працював на будівництві, але робота йому не подобалась. Заспокоєння він знаходить у художній фотографії, фотомонтажі та скульптурі. Фотографії Бексінського стали краєкутним каменем у подальшій стилістиці живопису. Світлина автора характеризуються спотвореністю об'єктів : обличчя зморшкуваті, ландшафти нерівні та горбисті. Світло та тінь посилюють цей ефект. Деякі фотографії наповнені тяжкою образністю та символікою: понівечена лялька, люди без облич або з повністю забинтованими головами. У 1980-х Бексінський використовує метод «фотографування снів», переносячи образи сновидінь у свою творчість. Він робить еротичні світлини, а також пейзажі та портрети з апокаліптичним настроєм. Найчастіше фотографує свою дружину Зофію Бексінську та деформує зображення, свідомо розмиваючи контури чи дублюючи форми із певним зсувом, що призводить до нерозбірливості силуетів. Таким чином Бексінський перетворив портрет обраного персонажа на ефемерне та тривожне бачення. Саме цей процес універсалізації, зосереджений на людському емотивному стані, а не на конкретній особистості, став ключовим елементом висловлювання цього художника як сюрреаліста.

Однією із найвпізнаваніших робіт є «Корсет садиста» (1957), де Бексінський зображує оголене жіноче тіло, відходячи від усіх прийнятих канонів у ньо фотографії. Фото має асиметричну композицію, у якій героїня відвернута від кадру, її тіло сковують мотузки, що створюють неправильну сітку, через яку з'являється враження персонажа, розбитого на шматки. Його також частково прикривають геометричні форми, можливо фрагмент стільця, зображений у великому розфокусованому ракурсі. Світло на об'єкті направлене та м'яке, підкреслює рельєфність тіла та мотузок. Зображення створює атмосферу тривоги та гнітючості, змушує замислитись над темами жорстокості, емоційної скутості та втрати ідентичності.

Розглядаючи фотографії цього автора, занурюєшся в роздуми про людську природу, сенс життя та неминучість смерті. Це відчувається в портретній світліні. Вона має відкриту композицію, у якій зафіксовані два обличчя — це дитина і старий чоловік. Бексінський використовує високі контрасти для дитини, а людина похилого віку освітлена рівномірніше. Фотограф підкреслив складки і фактури, зморшки, зробивши їх головним об'єктом кадру. Самі обличчя героїв здаються пустими, беземоційними, неживими, ніби ляльковими.

Елементи сюрреалістичного дуже добре читаються у фотографії з дзеркалом. Ця робота відрізняється своєю різноплановістю. Спочатку звертаємо увагу на коліна, переводимо погляд на віддзеркалення ніг, а потім розглядаємо оголене жіноче тіло. Світло на фотографії є м'яким та направленим, підкреслює фактуру шкіри. У кадрі — оголене тіло без голови, наче безлика істота, яка тримає дзеркало — ніби портал в іншу, невідому реальність.

Вважається, що сюрреалістичний рух занепав після смерті Андре Бретона в 1966 році, але вплив цього напрямку на сучасне мистецтво став наскільки потужним, що продовжив надихати незліченну кількість художників, які переосмислюють та оновлюють цю спадщину у власних творах. Ждзіслав Бексінський один із яскравих

представників цього напрямку. Протягом усього свого життя фіксував образи підсвідомості у своїх картинах та фотографіях. Критики вважають, що його творчість відображає автобіографічні події, адже художник, який пережив трагедії війни, смерть дружини та сина, міг вилити свій біль та емоції у творчості. Його роботи публікувалися в книгах, журналах та онлайн-галереях, мали значний вплив на сучасних фотографів та художників. Фотографії Бексинського експонувалися на численних виставках по всьому світу, змушуючи замислитись над сенсом життя та смерті.

Д. Фаррахова

**ФОТОГРАФІЯ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН: РОЛЬ ФОТОГРАФІЇ
В АКТИВІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
(НА МАТЕРІАЛІ ФОТОГРАФІЙ ДМИТРА КОЗАЦЬКОГО)**

D. Farrakhova

**PHOTOGRAPHY AS A TOOL FOR SOCIAL CHANGES: THE ROLE
OF PHOTOGRAPHY IN THE ACTIVATION OF CIVIL SOCIETY
(BASED ON DMYTRO KOZATSKYI'S PHOTOGRAPHS)**

Фотографія як засіб соціальної зміни завжди відігравала важливу роль у формуванні громадської свідомості та активізації громадянського суспільства через свою здатність викликати потужні емоції, вказувати на різноманітні проблеми та спонукати до дії. Вона може стати голосом для тих, хто не має можливості для саморозвитку, і каталізатором для змін у суспільстві.

В Україні є чимало прикладів авторів, що працюють у сфері соціально-ангажованої фотографії, як-от Олександр Чекмєнов, Олександр Гляделов, Мстислав Чернов чи Євген Малолетка. Слід зазначити, що в нашій країні мало не щороку стається низка подій, що можуть стати резонансними: лише один рік, 2014-й, став свідком Революції гідності, окупації Криму, початку російської військової агресії на сході країни. Однак, може, деякі із цих подій не мали б такого впливу на суспільство, якби не були висвітлені фотографіями та журналістами.

Також чимало фотографій, що вплинули на людей, принесло повномасштабне вторгнення Росії. Багато для кого початок цього періоду був несподіванкою, суспільство було налякано і нову реальність сприймало з потрясінням. У такий час зробити резонанс світлинами поточних подій було нескладно. Звісно, що людей більше зачіпають фотографії, що передають напругу та небезпечність ситуації, аніж буденність. Тому репортажі, зняті, наприклад, у Львові, не так чіпляли, як ті, що були зроблені безпосередньо біля лінії фронту. На початку ескалації війни висвітлення подій в Україні було важливим завданням як для українських, так і для іноземних журналістів. Однак мало хто з них знімав на тимчасово окупованих територіях та перебуваючи в оточенні ворога.

Навесні 2022 року суспільство сколихнуло бої в Маріуполі та на заводі Азовсталь. Місто, що одним з перших потрапило під удар ворога та пережило жахливі події, які в більшості були передані словами місцевих жителів, аніж фотографіями. Водночас під час перебування на заводі Азовсталь, не маючи вдосталь їжі, води та часу, українські захисники змогли задокументувати свою присутність там, свій побут, свій настрій та свою боротьбу.